

Hannah Arendt De menselijke conditie-7

Petra Bolhuis 2022
www.maieutiek.nl

Maieutiek_menselijke conditie_2022-1

1

Macht en de plaats der ontmoeting*

Habermas zoekt de machtsvrije discussie waarbij hij macht opvat op een manier die Arendt niet hanteert, namelijk als van de enkeling. Arendt zegt juist in de polis is macht (potentie). Machtverlies brengt de polis aan het wankelen.

Macht = mogen als in mogelijkheid (184)

Kracht = van de enkeling (184)

Almacht vernietigt de pluraliteit (186)

Geweld kan macht vernietigen, maar niet vervangen(186)

Maieutiek_menselijke conditie_2022-1

2

Omkering van waarden*

Waar de Grieken eerst de vrijheid van het politieke domein ontdekken zijn we na Plato en het christendom vooral bezig met de betrouwbaarheid en voorspelbaarheid en het zoeken van een eindproduct van het handelen (waardoor het maken wordt).

Aristoteles vond iets met het doel in zichzelf (energeia)het hoogste.(190)

Adam Smith vindt beroepen die niets voortbrengen, maar hun doel in zichzelf hebben zoals handelen en spreken, van de laagste orde.(191)

Denk aan politiek, toneel of fluitspel en andere "niets opleverende" activiteiten, waarvan de kwaliteit in de activiteit zit en niet in een product.

Maieutiek_menselijke conditie_2022-1

3

Tirannie*

Tirannie is het heersen door een enkeling waar veel over geschreven is. Arendt zegt een tiran kan alleen maar heersen als de anderen van iedere macht=potentie zijn uitgesloten.

Kracht kan wel bloeien onder een tiran, maar macht niet. Daarom valt een tiran altijd weer.

Macht kan probleem worden voor kracht, omdat de macht van de zwakken de krachtige ten val kan brengen. (187) De hang naar geweld onder kunstenaars en wetenschappers begin kan voortkomen uit de rem die de macht aan hen oplegt. (188)

Maieutiek_menselijke conditie_2022-1

4

Homo faber en animal laborans zijn apolitiek

- *Homo faber* wil de wereld mooier en nuttiger maken
- *Animal laborans* wil welvarender worden en het leven gemakkelijker en langer maken.

Zij lijken de politiek niet nodig te hebben en ervaren het vaak als een last, maar zonder de plaats der ontmoeting is ook hun leven zijn betekenis kwijt. (192) Maar iedere gemeenschap heeft baat bij common sense en dat hangt in het netwerk van betrekkingen.

Maieutiek_menselijke conditie_2022-1

5

Het genie en de politiek (194-195)

- Mensen – ook genieën- hebben hun waardigheid, hun **wie** ze zijn, los van of boven **wat** zij voortbrengen. Tenminste tot hun dood.
- Als dat niet het geval is, is het (laatste) werk iets wat de kunstenaar kan overvleugelen. De verheerlijking van het genie van haar tijd, maakt dat Arendt zegt dat ook een genie zijn eigen leven niet kan reïficeren.
- Dat doet de vraag ontstaan wat zij zou vinden van het verschijnsel BN-er.

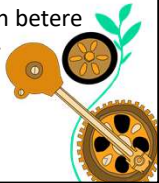
Maieutiek_menselijke conditie_2022-1

6

De arbeider en de politiek (196 e.v.)

- Voor de arbeider was het uitblinken op het publieke domein onmogelijk. Zijn vooruitgang zat in betere arbeidsprocessen en meer welvaart. Dat is een andere vorm van gelijkheid dan op het publiek domein bestaat.
- De arbeidersbeweging moet volgens Arendt onderscheiden worden in de
  1. Vakbonden die streven naar welvaart en betere arbeidsomstandigheden en met succes.
  2. Arbeidersopstanden in totalitarisme en radenstelsel die zoeken naar politieke omwentelingen. (Hongarije)

Maieutiek_menselijke conditie_2022-1

7

Arbeiders op politiek domein is nieuw in onze tijd (200)

- Arbeiders en vrouwen krijgen pas in onze tijd stem- en kiesrecht. Dat betekent dat voor het eerst deze mensen ook deel uitmaken van een politiek domein. De vraag is wel of we niet ondertussen van iedereen ook en vooral arbeiders en makers gemaakt hebben.
- Juist nu we met zovelen zijn wordt de onvoorspelbaarheid en kwetsbaarheid van het politieke domein zichtbaar.
- Het is verleidelijk om werken, doelgerichtheid en meetbaarheid in te zetten in plaats van handelen en spreken.

Maieutiek_menselijke conditie_2022-1

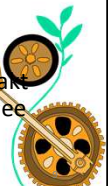

8

Handelen wordt maken

- Tirannen kunnen vriendelijk zijn, maar wat gebeurt is dat alle mensen van het politieke domein worden verdreven.
- ‘Handelen en niet weten en weten en niet handelen’, is de indeling van Plato. (205) Maar dat is geen handelen meer. Wordt later zichtbaar als gedachtenloosheid.
- Weten is initiatief nemen, maar hier zijn de anderen gereduceerd tot slaven. Daarmee maakt de heerser het Schone, Goede en Ware. Het idee van politiek = maken is blijven hangen.(210)

Maieutiek_menselijke conditie_2022-1

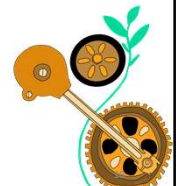

9

Wanneer komt het geweld op?

- Arendt zegt dat eerst regeren van inhoud veranderde; heersen werd maken en vervaardigen.
- Daarna, als alle mensen opgevat worden als homo faber, dan wordt geweld een steeds belangrijker idee; eerst moet iets stuk, om daarna -met de grondstoffen op een ontgonnen ondergrond- iets te gaan bouwen.

Maieutiek_menselijke conditie_2022-1

10

Als je in doelen denkt worden alle middelen heilig

"Wij zijn waarschijnlijk de eerste generatie die ten volle de moorddadige consequenties heeft leren beseffen van een gedachtegang die ons dwingt te erkennen dat alle middelen, mits ze doeltreffend zijn, toelaatbaar en gerechtvaardigd zijn ter bereiking van iets wat wordt omschreven als een doel; met andere woorden: dat het doel de middelen heiligt. En aan deze platgetreden paden van het denken ontkomt men ook niet met het introduceren van zekere restricties. (...) Want spreken over doeleinden die niet alle middelen heiligen, is spreken in paradoxen, omdat het stellen van een doel per definitie de rechtvaardiging van de middelen inhoudt; en paradoxen duiden er wel altijd op dat men ergens mee in de knoop zit, maar heffen de verlegenheid niet op en overtuigen daarom nooit. Zolang wij blijven geloven dat wij op het publieke domein te doen hebben met doeleinden en middelen, zolang zullen wij niemand ooit kunnen beletten alle middelen te gebruiken om een eenmaal gesteld doel te bereiken." (210)

Maieutiek_menselijke conditie_2022-1

11

De reden dat maken zo populair wordt

- Handelen en spreken, in steeds grotere groepen individualistisch geworden mensen, is lastig en onvoorspelbaar.
- De vooruitgang van homo faber is gigantisch en velen worden er beter van omdat hun leven en hun arbeid vergemakkelijkt wordt. (citaat Tocqueville)
- Arendt ziet andere oplossingen die het niet gemakkelijk, maar wel hanteerbaar maken, dat iedereen een handelend wezen is geworden. Deze zijn; verantwoordelijkheid, vergeving, eerbied en beloften.

Maieutiek_menselijke conditie_2022-1

12

Macht, verantwoordelijkheid en schuld (215 e.v.)

- Het eerste probleem is dat er altijd de vraag is wie er verantwoordelijk is voor de gevolgen van iets wat misschien wel het initiatief is van één mens, maar daarna intreedt in een netwerk van betrekkingen en dus onvoorspelbaar is.
- Allerlei wetenschappelijke vindingen zoals natuurkunde zijn zelf deel geworden van een irreversibel en niet te voorspellen proces.
- In tegenstelling tot de onsterfelijkheid van de initiator zitten we nu met handelingen die eenmaal gedaan nooit meer teruggenomen kunnen worden.

Maieutiek_menselijke conditie_2022-1

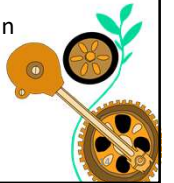

13

Macht en vergeving (218 e.v.)

- Willen we kunnen leven met de inherente onvoorspelbaarheid dan moeten we kunnen vergeven. Omdat ;
  - We niet soeverein zijn in het handelen.
  - Pluraliteit en handelen maken dat we allemaal deel hebben aan de toekomst, maar deze zelf niet in de hand hebben of kunnen voorspellen.
- Handelen vraagt daarom om de macht van vergeven. Zo kunnen we met elkaar door ook als handelen verkeerd uitpakt.

Maieutiek_menselijke conditie_2022-1

14

vervolg Macht en vergeving (218 e.v.)

Vergeven is nodig, maar als handelen de vorm van maken aanneemt is er ook een blijvend gevolg dat zodanig is dat daar geen vergeving maar vernietiging nodig is om met elkaar verder te kunnen.

“Het is daarom van diepe betekenis, een element dat rechtstreeks het wezen van het domein van de menselijke aangelegenheden raakt, dat mensen niet kunnen vergeven wat zij niet kunnen straffen, en dat zij niet kunnen straffen wat onvergeeflijk blijkt te zijn. (...) Dit is wel het kenmerk van de vergrijpen die wij sinds Kant het 'absolute kwaad' noemen en waarvan de aard zo moeilijk is te doorgronden, zelfs voor ons die een van hun zeldzame uitbarstingen op het publieke toneel hebben moeten doorstaan. Wij weten alleen dat zulke vergrijpen net zomin kunnen worden gestraft als vergeven, en dat ze dus vallen buiten het domein van de menselijke aangelegenheden en de mogelijkheden van menselijke macht, welke beide ze radicaal vernietigen waar en wanneer ze worden begaan.” (223)

Maieutiek_menselijke conditie_2022-1

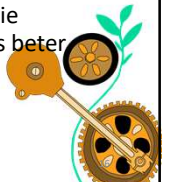

15

Vergeving is pluraliteits begrip

- Niet de liefde kan vergeven, want liefde is in wezen a- of zelfs anti-politiek. (224)
- Wat liefde is in privé sfeer is eerbied in publiek ruimte. Dat verdwijnt volgens Arendt (dus ook al vóór twitter en facebook)
- Toch kunnen we onszelf niet vergeven, want wie er verschijnt in de zelfonthulling is degene die vergeven moet worden. Anderen zien ons beter dan wij onszelf kunnen zien. (224/225)

Maieutiek_menselijke conditie_2022-1

16

Macht en beloften (225)

Beloften zijn bakens van betrouwbaarheid in een verder onvoorspelbare wereld van vrije mensen die initiatieven nemen en voortzetten en daarbij ook nog eens in zichzelf onbetrouwbaar zijn omdat ze zichzelf niet echt kennen.

Maar... “Zodra beloften hun karakter van geïsoleerde eilanden van zekerheid in een oceaan van onzekerheid verliezen, dat wil zeggen: zodra het vermogen om beloften te doen verkeerd wordt aangewend om de toekomst eens en voor altijd vast te leggen, en een weg uit te stippelen die in alle richtingen naar zekerheid leidt, verliezen ze de macht ons te binden en doet de gehele opzet zichzelf teniet.” (226)

Maieutiek_menselijke conditie_2022-1

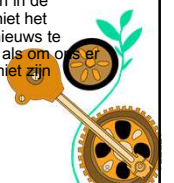
17

De impact op de moraal

Het is de combinatie van pluraliteit en nataliteit, gecombineerd met het vermogen om uit vrije wil met elkaar samen te werken en gebruik te maken van vergeving en beloften, die het menselijk bestaan uit de natuurlijke kringloop van gedetermineerde processen tilt:

“Voor zover de moraal meer is dan de som van *mores*, van zeden en gewoonten en gedragsregels (...) heeft ze, althans in politiek opzicht, niets anders om haar te schragen dan de goede wil, de enorme risico's van het handelen te pareren met de bereidheid vergeving te schenken en te ontvangen, beloften te doen en te houden. (...) Ons korte, zich naar de dood spoedende leven zou onvermijdelijk slechts kunnen resulteren in de ondergang en vernietiging van alles wat menselijk is, als wij niet het vermogen bezaten deze dodenmars te onderbreken en iets nieuws te beginnen, een vermogen dat ligt opgesloten in het handelen, als om ons er voor altijd aan te herinneren dat mensen, al zijn zij sterfelijk, niet zijn geboren om te sterven maar om een begin te maken.” (227)

Maieutiek_menselijke conditie_2022-1

18